

Fågelräknare

förenar nytta med nöje

Svensk Fågeltaxering är en del av Sveriges miljöövervakning

TEXT: KJELL-ARNE LARSSON

Flera olika metoder används inom Svensk Fågeltaxering för att följa förändringar i fågelbestånden. Varje fågelskådare som behärskar utseenden och läten hos de arter som normalt förekommer i det aktuella inventeringsområdet kan ställa upp som räknare. Att inventera fåglar är att bidra till miljöövervakningen, samtidigt som insatsen bjuder på både spännande och njutbara naturupplevelser.

SVENSK FÅGELTAXERING ERBJUDER en rad alternativa metoder. Det finns för det mesta någon som passar var och ens inriktning:

- Punktrutt, rutt med 20 punkter där fåglarna räknas, både sommar- och vintervariant
- Standardrutt i 2 x 2 kilometersruta
- Nattrutt med 20 punkter
- Kustfågelruta
- Sjöfågelrutt
- Sjöfågel höst och vinter

Historik

I början av 1950-talet inledde ett antal framstående ornitologer ett arbete för att skaffa sig kunskaper om fågelbeståndens status. Metoden som utvecklades var revirkartering. Ett väl avgränsat område besöktes flera gånger under häckningstiden och fåglarnas aktiviteter och deras revir prickades in på detaljerade kartor. Fågelsångsdalen i Skåne har karterats på detta sätt ända sedan 1953 och görs ännu idag. Med motsvarande metod har provytor vid Ammarnäs i Lappland inventerats allt sedan 1963.

Detta tidiga utvecklingsarbete låg till grund för fågeltaxeringar både i Sverige och Storbritannien. Länderna blev föredömen

och kom att tillhöra de främsta i världen när det gällde att inventera fågelbestånd. År 1969 satte man igång i Sverige på bredare front och i mitten av 1970-talet var det ett hundratal ytor som revirkarterades. Ett problem var dock att metoden var mycket arbetskrävande, med tio besök under häckningstiden. Bland annat därför lanserades så kallade punktrutter som inte alls krävde lika mycket tid.

Inom Svensk Fågeltaxering ersattes revirkartering efterhand av punktrutter. Revirkarteringen har dock gett värdefull information om olika arters revirtäthet i respektive biotop, framförallt biotoper på land. Fågeln kartades ju inom en avgränsad yta av exempelvis barrskog eller lövskog. När man kan ta fram siffror på artens täthet – antal par per hektar – i en viss biotop och totala arean av biotopen är känd går det att räkna ut hur många par totalt det finns i den biotopen. Bland annat dessa uppgifter ligger till grund för beräkning av antalet häckande par av respektive art i hela Sverige, som de presenteras bland annat i boken *Fågeln i Sverige* – antal och förekomst, som gavs ut av Sveriges Ornitologiska Förening 2012.

Metoderna beskrivs både
översiktligt och utförligt på
www.fageltaxering.lu.se

Ute på trendspaning?
FOTO: ARVID BLOMSTER

Räkna från bestämda punkter

År 1975 startade användningen av punkt-taxeringsmetoden (punktrutter) under häckningstid. Den baseras på att inventeraren lägger ut en rutt i landskapet. Man ska stanna på 20 punkter och under fem minuter räkna alla sedda och hörda fåglar från respektive punkt. Punktrutterna betecknas ofta som "fria" vilket innebär att det är inventeraren själv som bestämmer var rутten ska gå och var punkterna ska ligga.

Vintern 1975/76 började man också använda punktrutter vintertid. Även här omfattar en rutt 20 punkter. Det finns tre huvudsakliga alternativ: antingen en inventering runt jul/nyår, en i mars eller så räknar man vid fem tillfällen under perioden 5 oktober – 21 mars.

Punktrutter görs av en och samma inventerare och upprepas år efter år. Resultaten visar inte förekomsten av fåglar i absoluta tal; inte som antal per hektar eller motsvarande. Resultaten är relativa och eftersom räkningen görs på samma sätt år efter år kan siffrorna användas för att beskriva trender.

Standardrutter

Metoden med fria punktrutter används fortfarande. En svaghet är dock att rutterna läggs ut på initiativ av inventeraren själv och att de olika biotoperna då inte blir representerade med de proportioner de har i Sverige som helhet. Dessutom är antalet inventerare och därmed antalet punktrutter litet i norra delarna av landet.

För att råda bot på svagheterna introducerades 1996 de så kallade standardrutterna. Det är 716 rutter som är jämnt fördelade över Sverige. Varje rutt består av en fyrkant med 2 kilometers sida som inventeras både från punkter och från linjen man tar sig fram längs. En kombination av punkt- och linjetaxering alltså.

Till skillnad från de tidigare nämnda metoderna är standardrutterna inte personliga, de måste inte göras av samma inventerare år efter år. Den som är intresserad av att göra en standardrutt måste först ta kontakt med en administratör. För Uppsala län är det Fågelskyddsgruppen hos UOF Upplands

Grågåsen (*Anser anser*) har enligt punkttaxeringarna i Sverige ökat med 5,8 procent per år under perioden 1980–2019.

FOTO: TERO NIEMI

Blåmesen (*Cyanistes caeruleus*) uppvisar ökat bestånd i Sverige oavsett inventeringsmetod. FOTO: TERO NIEMI

Storspoven (*Numenius arquata*) har enligt standardrutterna minskat med 2,5 procent per år i Sverige 1998–2019. FOTO: TERO NIEMI

Fågelskådare som administrerar. Tala med Peter Schmidt!

Resultat från standardrutterna används i första hand för att beskriva trender över flera år för hur fågelbestånden förändras. Rutterna ger också ett mått på antal observerade fåglar per inventerad kilometer på ett systematiskt sätt över hela Sverige. Givet vissa antaganden kan sådana uppgifter användas till att beräkna tätheten i antal individer eller par per kvadratkilometer.

Även nattfåglar

För att också kunna få koll på nattsjungande och nattaktiva arter startades år 2010 nattrutterna. Uppland tjuvstartade dock något år före introduktionen nationellt. Natrutterna bygger också på punkttaxering med 20 punkter och utförs tre gånger per säsong: i mars, april respektive juni. På samma sätt som med standardrutterna är natrutterna inte personliga och val av rutt ska göras efter kontakt med administratör, Peter Schmidt enligt ovan.

År 2015 introducerade Svensk Fågeltaxering de så kallade Kustfågelrutorna. Utefter Sveriges kuster lade man ut 200 rutor, vardera med en yta på 2 x 2 kilometer. De fördelades länsvis och med antal rutor i proportion till hur många öar det finns längs länets kuster. Rutorna inventeras i huvudsak från båt, en gång per säsong, för Upplands del under perioden 20 maj till 5 juni. Den som vill delta i arbetet anmäler sig i förväg till administratören.

Samma år startade också de så kallade

sjöfågelrutterna. Dessa har en ganska fri form där den som vill inventera lägger ut en eller flera rutter. Biotoper som är aktuella är sjöar, vattendrag, kuster, strandängar, småvatten och andra våtmarker, dock inte mossar. För sjöfågelrutterna finns tre metoder att välja på:

- Räkning från 20 eller färre punkter
- Räkning från 1 punkt som är ett fågeltorn eller plattform
- Räkning längs en observationsslinga

Räkning görs vid ett tillfälle, för Upplands del under perioden 10–25 maj. Rutten är inte personlig utan kan lämnas över till en annan inventerare.

Sjöfågel höst och vinter

Sedan 1967 har det pågått internationella fågelinventeringar vintertid (januariräkningen) och sedan 1973 har dessa utförts även i september (rastande sjöfåglar). Räkningen görs i förutbestämda sektorer. Hela Sveriges kust är indelad i sektorer och dessutom finns sektorer som täcker hela eller delar av insjöar. Den som är intresserad av att delta ska i förväg anmäla sig till Svensk Fågeltaxering.

Viktiga indikatorer

Svensk Fågeltaxering sköts av biologiska institutionen vid Lunds universitet och är samtidigt en del av Naturvårdsverkets och länsstyrelsernas miljöövervakningsprogram. Data från fågelräkningarna bidrar till att följa upp tre av sexton miljömål, nämligen Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap och

Storslagen fjällmiljö.

Fågelbeståndens status kan vara mycket användbara indikationer på hur det står till i naturmiljön. Alla som deltar i räkningarna gör en väldigt bra insats för att Svensk Fågel-taxering ska kunna följa beståndsförändringar och bidra till miljöövervakningen. Tänk på att inventeringsarbete som bonus alltid bjuder på spännande och stämningsfulla naturupplevelser. Eftersom inventeringarna upprepas så återkommer man till samma platser år efter år och därför höjs nostalgifaktorn gradvis.

Hur duktig på fåglar behöver man då vara? Kraven varierar med inventeringsmetod. Det gäller att kunna utseende och läte på de arter som normalt håller till i det aktuella området den aktuella tiden på året. Punktrutter är kanske de minst krävande, men det är nödvändigt att kunna läten, eftersom många fåglar bara ger sig tillkänna med lätena. Det är dock inte nödvändigt att känna igen varje litet pip under de fem minuter man stannar

vid respektive punkt, vissa läten kan redas ut i efterhand. Punktrutter är mindre krävande också genom att de är personliga och inte lämnas över till någon annan. Resultaten används till att upptäcka eventuella trender i fåglarnas relativa förekomst. Deras förekomst i absoluta tal spelar mindre roll, men det är ändå viktigt att räkna alla hörda och sedda individer. Trendanalyserna baseras bland annat på att räkningarna sker på samma sätt varje gång och av samma person.

Den som vill testa och öva sig på fågelkunskaper rekommenderas www.birdid.no/bird/quiz/

Resultat och trender

Varje år utkommer publikationen "Övervakning av fåglarnas populationsutveckling" där en stor del av resultaten presenteras. Senaste årgången berör fler än 200 arter. I rapporten går det att hitta bevis bland annat för uppenbara populationsförändringar i Sverige,

Att steglitsen (*Carduelis carduelis*) har varit på frammarsch i vårt land visas i resultaten med årlig ökning på 2 procent (vinter 1975-2019), 10 procent (punktrutter sommar 1975-2019) respektive 10 procent (standardrutter 1998-2019).

FOTO: TERO NIEMI

exempelvis för grågåsen att den enligt punkt-taxeringar har ökat med 5,8 procent per år under perioden 1980–2019. Att alfågeln har minskat är inte lika tydligt, enligt punkt-taxeringar vintertid med 2,7 procent per år 1975–2019.

Storspoven har enligt standardrutterna minskat med 2,5 procent per år 1998–2019. Ortolansparven har som väntat minskat och då med 6,6 procent per år enligt punkt-taxeringar 1975–2019 och med 9,3 procent per år enligt standardrutterna 1998–2019.

Att steglitsen har ökat är något som alla har på känn och det visas också i resultaten med årlig ökning på 2 procent (vinter 1975–2019), 10 procent (punktrutter sommar 1975–2019) respektive 10 procent (standardrutter 1998–2019). Blåmesen uppvisar också ökning oavsett inventeringsmetod och tidsperiod.

Kråkan har haft en beståndsminskning på 1–2 procent per år, siffrorna varierar lite be-

roende på inventeringsmetod och tidsperiod. Resultaten från Svensk Fågeltaxering visar också siffror som kanske är svårare att tyda och dessutom trender som saknar statistisk säkerhet. Fiskmåsen har enligt punktrutter vintertid ökat med 2,4 procent per år 1975–2019 medan den enligt punktrutter sommartid minskat med 1,3 procent per år 1975–2019, vilket belyser att det övervintrande och det häckande beståndet inte behöver ha utvecklats på samma sätt.

Göken uppvisar ett intressant mönster då den enligt punktrutterna haft en minskning med 1,7 procent per år 1975–2019, medan den enligt standardrutterna haft en ökning med 0,6 procent per år 1998–2019. I gökens fall ska man tänka på att det dels handlar om olika tidsperioder och dels att det är olika geografiska områden som täcks i de olika systemen. Punktrutterna har genomförts under längre tid men täcker främst de delar av Sverige där det bor fler människor.

Fiskmåsen (*Larus canus*) har i Sverige enligt punktrutter vintertid ökat med 2,4 procent per år 1975–2019 medan den enligt punktrutter sommartid minskat med 1,3 procent per år 1975–2019, vilket belyser att det övervintrande och det häckande beståndet inte behöver ha utvecklats på samma sätt. FOTO: TERO NIEMI

Standardrutterna täcker en kortare period, men i gengäld så täcks hela landet på ett helt systematiskt vis.

Sluta spekulera

Tack vare Svensk Fågeltaxering kan man sluta spekulera. I många fall kommer bevisen fram svart på vitt om vilka arter som har ökat och vilka som har minskat. Det är aktiva och intresserade fågelskådare landet runt som lägger grunden till denna kvalitetssäkrade övervakning av vår fågelfauna. Bli en av dessa fågelskådare!

Tack

Vill passa på att tacka Leif Carlsson i Eskilstuna som en gång i tiden pushade mig att

delta i Svensk Fågeltaxering och för Upplands del Bill Douhan och Martin Tjernberg som varit goda influencers.

Taxeringar i Upplands landskap

- 15 punktrutter utfördes sommaren 2019
- 29 punktrutter inventerades vintern 2019/2020
- 20 aktiva nattrutter 2020
- 24 standardrutter

Kråkan (*Corvus cornix*) har i Sverige haft en beståndsminskning på 1–2 procent per år, siffrorna varierar lite beroende på inventeringsmetod och tidsperiod.

FOTO: TERO NIEMI

